



Investigating the Realization of the Right to Development in less Developed and Developing Countries

Afshin Jafari* 

Associate Professor, Department of Law, Faculty of Law and Social Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran.

ABSTRACT: According to the inalienable principles and rules of the right to development, developing countries such as Iran have the right to progress based on these principles. The author believes that the right to development implies a process with justice and equality, a process that leads to the realization of individual human rights, but the emergence of global zoning and the international expansion of economic activities have led to this right. Faced with ambiguity and conflicting approaches by governments. This descriptive-analytical study seeks to answer the question that, what effect have international regulations and documents related to the right to development had on the achievement of third world countries of the right to development and the goals set out in the 1986 UN Declaration? The findings indicate that the right to development is one of the most important international legal concepts and represents the fundamental rights of countries. Despite this, and for political reasons, significant progress has not been achieved in some countries, such as third world countries, as it should be. It seems that with global interactions and the development of supervisory institutions, and by considering and implementing the principles and rules of international economic law, in the near future we will witness the spread of the right to development and the protection and implementation of this right at the global level, especially in third world countries.

Review History:

Received: Jul. 03, 2024
Revised: Jul. 23, 2024
Accepted: Sep. 16, 2024
Available Online: Sep. 21, 2024

Keywords:

Development Right
Third World
Self-Determination
Economic Progress
Equality

*Corresponding author's email: jafari.afshin@pnu.ac.ir



بررسی تحقق حق بر توسعه در کشورهای کمتر توسعه یافته و در حال توسعه

افشین جعفری* 

دانشیار، گروه حقوق، دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

تاریخچه داوری:

دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۱۳

بازنگری: ۱۴۰۳/۰۵/۰۲

پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۶

ارائه آنلاین: ۱۴۰۳/۰۶/۳۱

کلمات کلیدی:

حق بر توسعه

جهان سوم

تعیین سرنوشت

پیشرفت اقتصادی

برابری

خلاصه: براساس اصول و قواعد مسلم حق بر توسعه، کشورهای در حال توسعه همچون جمهوری اسلامی ایران حق دارند با اتکا به این اصول پیشرفت نمایند. هدف این مقاله بررسی اصول حاکم بر پیشرفت کشورهای مذکور بوده و بر این باور است که حق توسعه دلالت بر فرآیندی همراه با عدالت و برابری دارد، فرآیندی که به تحقق یکایک حقوق بشر می‌انجامد؛ از این رو می‌توان آن را حق بر حقوق نامید. فلذا ارزیابی مفهومی و عملی آن امری ضروری خواهد بود، اما ظهور منطقه‌بندی‌های جهانی و گسترش بین‌المللی فعالیت‌های اقتصادی موجب شده که این حق با ابهام مواجه شود و برخوردهای متفاوت و اغلب متعارضی از سوی دولت‌ها در قبال تحقق آن انجام شود. این پژوهش به روش توصیفی-تحلیلی به دنبال پاسخ به این سؤال بوده که، مقررات و اسناد بین‌المللی مرتبط با حق بر توسعه، چه تأثیری بر دستیابی کشورهای جهان سوم به حق توسعه و اهداف مندرج در اعلامیه ۱۹۸۶ سازمان ملل متحد داشته است؟ یافته‌ها حاکی از آن است که حق بر توسعه یکی از مهم‌ترین مفاهیم حقوقی بین‌المللی و نشان‌دهنده حقوق بنیادین کشورها است که با وجود این و به دلایل سیاسی، آنچنان که باید پیشرفت چشم‌گیری در برخی کشورها همچون کشورهای جهان سوم حاصل نشده و به نظر می‌رسد با تعاملات جهانی و توسعه نهادهای ناظر و با در نظر گرفتن اجرای اصول و قواعد حقوق بین‌الملل اقتصادی، در آینده نزدیک شاهد فراگیر شدن حق بر توسعه و حمایت و اجرای این حق در سطح جهانی و به خصوص کشورهای جهان سوم خواهیم بود.

۱- مقدمه

کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل^۱ به موازات سازمان‌های اقتصادی همچون گات تأسیس شوند. سازمان ملل و سایر نهادهای مربوطه تلاش‌های زیادی برای حق توسعه داشته‌اند اما یکی از مهم‌ترین تلاش‌ها، قطعنامه‌ی حق بر توسعه (۱۹۸۶) مجمع عمومی سازمان ملل می‌باشد که در آن تلاش برای دستیابی به توسعه را هم وظیفه دولت‌های ملی و هم سازمان‌های بین‌المللی اعلام نمودند. حال باید به این سؤال پاسخ داد که اگر کشوری به جهت فقدان امکانات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (جهان سوم) توانایی تأمین تعهدات خط طراز یا استانداردهای حداقلی را نداشته باشد، آیا نباید به چنین کشوری کمک‌های لازم را مبذول داشت؟ این امر خود دلیلی بر حق بودن توسعه و جهان‌شمولی آن نیست؟ پدیده توسعه، تنها یک حق اقتصادی نیست و بسیاری از جنبه‌های زندگی بشر را دربر می‌گیرد. توسعه نیافتگی برای بیش از ۲ میلیارد نفر از مردم جهان به یک واقعیت زندگی تبدیل شده‌است و به همان اندازه که فقر اقتصادی را دربر می‌گیرد، یک حالت ذهنی و فقر فرهنگی نیز هست.

در دهه ۵۰ میلادی همزمان با توسعه کشورهای غربی (کشورهای توسعه‌یافته یا جهان اول و دوم)، اصطلاح «کشورهای جهان سوم» به مفهوم کشورهای با سطح توان اقتصادی پایین تر و وابسته به کشورهای توسعه‌یافته متداول شد و برای کمک به این کشورها یک حق تحت عنوان «حق توسعه» مورد اشاره قرار گرفت که به عنوان یکی از اصول حقوق بشر مدرن در دستیابی به حقوق اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی معرفی شد. در دهه‌های بعد یعنی دهه ۶۰ و ۷۰، سازمان ملل نیز به تلاش این کشورها برای رسیدن به حق بر توسعه کمک شایانی نمود تا جایی که دهه توسعه نیز نام‌گذاری گردید. البته دلیل اصلی این دغدغه را می‌توان در افزایش دولت‌های در حال توسعه در مجمع عمومی سازمان ملل متحد و در نتیجه کسب آراء بیشتر در تصمیم‌گیری‌های مجمع عمومی دانست. این اجماع باعث گردید که سازمان‌ها و نهادهای فعالی همچون

۱. آنکتاد

* نویسنده عهده‌دار مکاتبات: jafariashin@pnu.ac.ir

از مقالات نوشته شده در زمینه‌ی حق توسعه می‌توان به مقالات زیر اشاره کرد: مقاله The Third World and the Right to Development نوشته‌ی N.J Udombana که در مجله‌ی The Johns Hopkins University Press منتشر شد. در این مقاله نویسنده پس از بررسی تاریخیچه و مبانی شکل‌گیری واژه جهان سوم، می‌کوشد تا با بررسی و تحلیل محتوای قطعنامه‌های مجمع عمومی در رابطه با حق توسعه، حق بودن این فرآیند را اثبات کند. مقاله دیگر در این حوزه که در سال ۲۰۰۰ چاپ شد، متعلق به خانم Isabella D.Bunn با عنوان The Right to Development: Implications for International Economic Law آمریکایی American University International Law Review منتشر شد. در این مقاله نویسنده حقوق بین‌الملل اقتصادی را بخشی از حق توسعه تلقی می‌کند و لازمی تحقق حقوق بین‌الملل اقتصادی را قبول حق توسعه به‌عنوان یک حق بشری از طرف جامعه‌ی جهانی می‌داند. همچنین نویسنده با برشمردن مواردی همچون بدهی‌های جهان سوم، فعالیت شرکت‌های چندملیتی و مقررات ناعادلانه‌ی تجارت در سطح جهانی، لزوم وجود حق توسعه را اثبات می‌کند. جا دارد که در ادامه به کنفرانس "گروه حقوق بین‌الملل اقتصادی (IELG)" "انجمن آمریکایی حقوق بین‌الملل (ASIL)" در سال ۲۰۰۲ اشاره کنیم. در این کنفرانس از شرکت‌کنندگان خواسته شده بود مقالاتی در مورد رابطه‌ی میان کشورهای درحال توسعه و حقوق بین‌الملل اقتصادی ارائه کنند. از مجموع مقالاتی که در این کنفرانس ارائه شده بود، هیچ‌کدام نتوانست به‌روشنی این ارتباط را تبیین کند. اکثر این مقالات موضوع را در حاشیه و با نگاه به سازمان تجارت جهانی یا روابط تجاری بین‌المللی میان کشورهای جهان بررسی کرده بودند؛ بنابراین نتیجه‌ی چندانی از کنفرانس حاصل نشد. از دیگر مقالات داخلی می‌توان به مقاله آقای برزین جعفرتاش امیری تحت عنوان "ویژگی‌های سازمانی و سیاسی مدیریت اقتصادی دهه چهل ایران" اشاره کرد که در این پژوهش نظر نویسنده این است که یکی از راه‌های جبران کمتر توسعه یافتگی این کشورها، برنامه‌ریزی بلندمدت در زمینه رشد اقتصادی و صنعتی بوده است (جعفرتاش امیری، ۱۴۰۰، ص ۲۳۶).

۱-۱ پرسش‌ها و فرضیه‌ها

با توجه به موضوع این پژوهش، مهم‌ترین پرسشی که مطرح بوده اینک؛ با اتکا به مبانی حق بر توسعه و مقررات موجود در اسناد بین‌المللی و حقوق بین‌الملل اقتصادی، این مقررات و حقوق چه تأثیری بر روند رسیدن

کشورهای جهان سوم به حق توسعه و اهداف مندرج در اعلامیه‌ی ۱۹۸۶ سازمان ملل متحد داشته است؟ و فرضیه مورد نظر در این پژوهش این بوده که؛ به دلیل انعطاف‌پذیر بودن ماهیت مقررات حقوق بین‌الملل اقتصادی و همچنین دلایل سیاسی، در عمل پیشرفت چشم‌گیری در کشورهای جهان سوم در رابطه با رسیدن به حق توسعه، حاصل نشده‌است.

۱-۲- ضرورت انجام تحقیق

در مورد ضرورت این پژوهش باید گفت با توجه به نبود ادبیات حقوقی مستقل در خصوص حق توسعه و یا حداقل عدم پرداخت مناسب به این موضوع از دریچه‌ی حقوق بین‌الملل اقتصادی و آثار بسیار مهم حقوقی و اقتصادی که مرتبط بر این موضوع می‌باشد، اهمیت انتخاب عنوان این تحقیق نمایان می‌گردد. از جمله آثار مهم حقوقی- اقتصادی که می‌توان برشمرد، تأثیر مفهوم حق توسعه در نوع قانون‌گذاری یا اصلاح قوانین و یا حتی اصلاح ساختار و الگوهای اقتصادی بازارهای بین‌المللی و در نهایت رسیدن به جامعه‌ی واحد جهانی می‌باشد.

۱-۳- روش پژوهش

این مقاله به‌صورت توصیفی تحلیلی، با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای و به روش فیش برداری تهیه و تدوین شده‌است.

۲- مبانی پیشرفت و توسعه

پیشرفت اقتصادی و رسیدن به نقطه‌ی نهایی ترقی و توسعه در ابعاد گوناگون سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی، در جوامع درحال توسعه، از بزرگترین دغدغه‌ی جوامع مختلف، به‌ویژه در چند قرن اخیر بوده است. در این راستا، پیشرفت و توسعه‌ی روزافزون کشورهای صنعتی و عقب‌ماندگی سایر کشورها در سراسر جهان باعث شد تا سازمان ملل متحد و مجمع عمومی به تدوین قطعنامه‌ها و ایجاد سازمان‌هایی در این خصوص بپردازد. در بین اسناد بین‌المللی که به حق توسعه پرداخته‌اند مهم‌ترین آن‌ها اسناد مرتبط با سازمان ملل متحد می‌باشد. اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸، میثاقین حقوق مدنی و سیاسی و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۹۶۶ و اعلامیه نظم نوین اقتصادی بین‌المللی ۱۹۷۴ از جمله این اسناد مهم در برجسته کردن این حق بوده‌اند.

در بند ۳ ماده‌ی ۱ منشور سازمان ملل متحد، همکاری و همبستگی بین‌المللی، به‌عنوان اقداماتی که لازم است برای رسیدن به توسعه انجام

شود، بیان شده است؛ (دولتشاه، ۱۳۹۶، ص ۴۴) البته باید این اقدامات جنبه‌ی اجبار و تکلیف پیدا کند نه صرفاً کمکی خیرخواهانه باشد و باید در مورد کشورهای در حال توسعه یا توسعه نیافته اعمال گردد. همچنین مواد ۵۵ و ۵۶ منشور نیز به همکاری بین‌المللی برای رسیدن به توسعه اشاره دارد. برای رسیدن به مقصود ماده‌ی ۱ منشور سازمان ملل متحد، مجمع عمومی در ۱۹۵۷، قطعنامه‌ی ۱۱۶۱ را تصویب کرد که توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی را از ابزارهای رسیدن به صلح، امنیت، پیشرفت اجتماعی، استانداردهای بهتر زندگی، حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همه می‌داند (D. Bunn, 2000, p 1432).

همچنین مجمع عمومی در سال ۱۹۶۲ "قطعنامه‌ی حاکمیت دائم ملت‌ها بر منابع و ثروت طبیعی‌شان"^۱ را به رسمیت شناخت. هدف اصلی این قطعنامه توسعه‌ی اقتصادی کشورهای در حال توسعه و تازه استقلال یافته بود. در کنفرانس بین‌المللی حقوق بشر تهران ۱۹۶۸^۲، به ارتباط عمیق حقوق بشر و توسعه‌ی اقتصادی اشاره شد و صلح و عدالت لازمه‌ی حتمی تحقق کامل حقوق و آزادی‌های اساسی انسان اعلام شد. در ماده‌ی ۱۲ اعلامیه، به لزوم از میان برداشتن فاصله‌ی میان کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته اشاره شده است و آن را لازمه‌ی تحقق حقوق بشر می‌داند. در سال ۱۹۶۹، مجمع عمومی سازمان ملل قطعنامه‌ی ۲۵۴۲، "اعلامیه‌ی پیشرفت اجتماعی و توسعه"^۳ را با هدف افزایش استانداردهای مادی و معنوی زندگی بشر و تعهد سازمان بر ایجاد "نظم اجتماعی منصفانه"^۴ تصویب کرد (D. Bunn, 2000, p 1433). که در آن بر لزوم پیوستگی حقوق مندرج در میثاقین تأکید شده است. حق توسعه به عنوان یک حق بشری در سال ۱۹۷۰، طی قطعنامه‌ای در بیست و پنجمین جلسه‌ی مجمع عمومی سازمان ملل، به‌طور ضمنی به رسمیت شناخته شد.^۵ این حق برای اولین بار در قطعنامه‌ی شماره‌ی ۴ سال ۱۹۷۹ کمیسیون حقوق بشر، صراحتاً به عنوان یک حق بشری به رسمیت شناخته شد (مولایی، ۱۳۸۹،

ص ۳۳۱). "اعلامیه‌ی نظم نوین اقتصادی بین‌الملل"^۶ (NIEO) در سال ۱۹۷۴، تغییر نظام اقتصادی بین‌المللی آن زمان را یکی از شرایط رسیدن به حق ملل بر توسعه برمی‌شمارد. "منشور حقوق و تکالیف اقتصادی دولت‌ها"^۷ در سال ۱۹۷۴ حقوق بین‌الملل توسعه را به عنوان اساسی برای روابط اقتصادی بین‌المللی جدید مدنظر قرار داد. در ۱۹۷۴، "اعلامیه کوکویوک"^۸ در گردهمایی آنکتاد و برنامه عمران ملل متحد تصویب شد. موضوع این اعلامیه، منابع و توسعه و تأکید بر این که توسعه‌نیافتگی ریشه در ساختار و رفتار اقتصادی خود کشورها دارد، بود (UNEP/UNCTAD symposium, 1975, p94-895). در ماه سپتامبر سال ۱۹۷۵، قطعنامه‌ی "توسعه و همکاری اقتصادی بین‌المللی"^۹ توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد، تصویب شد. این قطعنامه نیز مثل اعلامیه‌ی نظم نوین اقتصادی بین‌المللی ۱۹۷۴ و منشور حقوق و تکالیف اقتصادی دولت‌ها ۱۹۷۴، به دنبال ایجاد نظم نوین اقتصادی بین‌المللی بود. در سال ۱۹۷۵ "کنوانسیون لومه ۱"^{۱۰} میان اتحادیه‌ی اروپا و ۴۶ کشور توسعه نیافته و روبه توسعه‌ی قاره‌ی آفریقا، ماداگاسکار و حوزه‌ی دریای کارائیب و اقیانوس آرام^{۱۱} (که اکنون این تعداد به ۵۲ کشور در حال توسعه رسیده است)، به امضا رسید و جایگزین پیمان قبلی، یعنی "میثاق یائونده"^{۱۲} شد. این کنوانسیون بر مبنای برابری محض طرفین همکاری بسته شد و به نقطه‌ی عطف مهم در تاریخ همکاری‌های توسعه تبدیل گشت (Arts, 2000, p 127-128). کنوانسیون لومه در چند مرحله بازنگری شد؛ آخرین بازنگری آن، لومه ۴، در سال ۱۹۹۸ صورت گرفت. تا فوریه‌ی ۱۹۷۷، توسعه به عنوان یک حق در هیچ یک از اسناد ملل متحد به کار نرفته بود. در سال ۱۹۷۹^{۱۳}، کمیسیون حقوق بشر حق توسعه را در قطعنامه‌ی مورد شناسایی قرار داد و در ۱۹۸۰^{۱۴} با تصویب قطعنامه‌ای دیگر، بر دیدگاه پیشین خود تأکید کرد. اما اولین بار عنوان حق توسعه در مجمع عمومی در

7. NIEO: New International Economic Order, www.U.N.Document, A/RES/S-6/3201, 1974.

8. NIEO: New International Economic Order, www.U.N.Document, A/RES/S-6/3201, 1974.

9. Cocoyoc Declaration

10. Development and International Economic Co-operation, www.U.N.Documents, A/RES/S-7/3362, 1975.

11. Lomé Convention

12. A.C.P : Africa-Caribbean and Pacific group of states

13. Yaounde Convenant

14. World Conference on Agrarain Reform and Rural Development, www.U.N.Documents, A/RES/34/14, 1979.

15. Comprehensive Policy Review of Operational Activities for Development, www.U.N.Documents, A/RES/35/81, 1980.

1. Balanced and Integrated Economic and Social Progress, www.U.N.Documents, A/RES/1161, 1957.

2. Permanent Sovereignty over Natural Resources, www.U.N.Documents, A/RES/1803, 1962.

3. International Conference on Human Rights, www.U.N.Documents, A/CONF.32/41, 1968.

4. The Declaration on Social Progress and Development, www.U.N.Documents, A/RES/2542, 1969.

5. Just Social Order

6. International Development Strategy for the Second United Nations Development Decade, United Nations Development Programme, www.U.N.Documents, A/RES/2653, 1970.

"کمیسیون جهانی محیط‌زیست و توسعه"^{۱۰} برای حقوق نسل‌های آینده تشکیل شد که مسائل مربوط به پیوستگی محیط زیست و توسعه را برای آیندگان مورد رسیدگی قرار دهد. (هیمن - دوا، ۱۳۸۲، ص ۲۹۳).

در "کنفرانس دوم جهانی حقوق بشر وین"^{۱۱} سال ۱۹۹۳، حق توسعه حقی جهان‌شمول و تفکیک‌ناپذیر از دموکراسی و صلح شناخته شد. همچنین تأکید شد هرچند توسعه بهره‌مندی از تمام زمینه‌های حقوق بشر را تسهیل می‌کند، اما فقدان آن موجب نقض حقوق بشر نیست. (بند ۱۰ قسمت اول اعلامیه) در تأکید کنفرانس وین، در سال ۱۹۹۳ اعلامیه دیگری با عنوان "حق توسعه"^{۱۲} توسط مجمع عمومی سازمان تصویب شد؛ که در آن ضمن تأکید بر اسناد قبلی، یکی از وظایف اصلی دبیرکل را توجه به اجرای حق توسعه برمی‌شمارد (پطروس غالی، ۱۳۸۱، ص ۲۵۴). همچنین "کنفرانس قاهره"^{۱۳} در مورد جمعیت و توسعه‌ی ۱۹۹۴، اقدامات لازم کشورهای توسعه‌یافته برای کمک به کشورهای درحال توسعه را پیش‌بینی کرد.

در "کنفرانس کپنهاگ"^{۱۴} در سال ۱۹۹۵، جامعه‌ی جهانی برای اولین بار متعهد شد فقر مطلق را ریشه‌کن کند. در این کنفرانس همچنین توسعه‌ی اقتصادی و حقوق بشر، از طریق تأمین نیازهای اساسی با تکیه بر همکاری، از ابزارهای رسیدن به توسعه اجتماعی و امنیت بین‌المللی مطرح شد. در سال ۱۹۹۵، "کنفرانس پکن"^{۱۵} در مورد زنان و توسعه، بر منع تبعیض جنسی و نقش مؤثر زنان در پیشبرد هر چه بیشتر توسعه تأکید کرد. در سال ۱۹۹۶ نیز، قطعنامه‌ی شماره ۱۵ مجدداً تأکید کرد اجرای اعلامیه‌ی حق توسعه‌ی ۱۹۸۶، مشارکت مؤثر ملت‌ها، ارگان‌ها، سازمان‌های نظام ملل متحد و سازمان‌های غیردولتی را طلب می‌کند (مصفا، ۱۳۷۸، ص ۲۰۰).

در سال ۱۹۹۷ کمیسیون حقوق بشر با همت کبا ام‌بای، قطعنامه‌ای تصویب کرد که براساس آن تصمیم‌گرفت توجه ویژه‌ای به موانع تحقق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مبذول نماید. (فرضی پره‌خلیل، ۱۳۸۸، ص ۴۰) همچنین یادداشت تفاهمی در سال ۱۹۹۸ میان کمیساریای عالی حقوق بشر و برنامه‌ی عمران ملل متحد امضا شد که طی آن برگزاری سمینارهای تخصصی در مناطق مختلف برای تسهیل و پیشبرد توسعه، تصمیم‌گیری شد (مصفا، ۱۳۷۸، ص ۲۰۱).

قطعنامه‌ی ۳۶/۱۳۳، در ۱۴ دسامبر ۱۹۸۱ ذکر شد.^۱ در سطح منطقه‌ای برای اولین بار حق توسعه سال ۱۹۸۱ در "منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم"^۲ مورد شناسایی قرار گرفت. این سند اولین سند الزام‌آور در زمینه‌ی حق توسعه بود. "اعلامیه‌ی مربوط به توسعه‌ی تدریجی اصول عام حقوق بین‌الملل در ارتباط با نظم نوین اقتصادی بین‌المللی"^۳ سال ۱۹۸۶ در سئول، مجدداً بر بُعد اقتصادی حق توسعه اشاره دارد و آن را از مهم‌ترین عوامل واجد تغییر برای تحقق این حق برمی‌شمارد. "اعلامیه‌ی حق توسعه"^۴ در ۴ دسامبر ۱۹۸۶ در مجمع تصویب شد. این اعلامیه ضمن تأکید بر اسناد قبلی مرتبط با توسعه، حق توسعه را حقی فردی - جمعی تعریف کرد. موضوع این اعلامیه "به رسمیت شناختن ایجاد شرایط مطلوب برای توسعه‌ی زندگی مردم است که مسئولیت اولیه‌ی آن برعهده‌ی کشورهای آنان است" (Bedjaoui, 1991, p 1182).

در قطعنامه‌ی ۱۹۸۹ "اجلاس سن ژاک"^۵، مؤسسه‌ی حقوق بین‌الملل، تعهد به احترام و تضمین احترام به حقوق بشر را تعهدی در قبال همه به‌شمار می‌آورد و حق توسعه را به‌عنوان یک حق بشری اعلام کرد. اولین بار در "کنفرانس استکهلم"^۶ سال ۱۹۷۲، سازمان ملل بر مفهوم توسعه‌ی پایدار تأکید کرد. با تشکیل "کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه"^۷ بار دیگر بر رابطه‌ی بین حق توسعه و محیط زیست صحنه گذاشته شد. گام بعدی "کنفرانس ریو"^۸ در ۱۹۹۲ بود که با تصویب "اعلامیه‌ی محیط زیست و توسعه"^۹، به طور خاص در اصل چهارم آن، حفاظت از محیط‌زیست را بخش جدایی‌ناپذیر توسعه اعلام کرد. به دنبال آن در ۱۹۹۳ شورای با عنوان

1. Alternative Approaches and Ways and Means within the United Nations System for Improving the Effective Enjoyment of Human Rights and Fundamental Freedoms, www.U.N.Documents, A/RES/36/133, 1981.

2. African Charter on Human and Peoples' Rights, adopted June 27, 1981, www.OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58 (1982), entered into force Oct. 21, 1986.

3. Declaration on Progressive Development of Principles of Public International Law relating to a New International Economic Order, www.U.N.Documents, A/RES/41/73, 1986.

4. Declaration on the Right to Development, www.U.N.Documents, A/RES/41/128, 1986.

5. The Resolution on the Protection of Human rights and the Principle of Non-Intervention in Internal Affairs of States, 1989.

6. Stockholm Conference, United Nations Conference on the Human Environment, www.U.N.Documents, A/RES/2994, 1972.

7. International Commission on Environment and Development

8. UNCED : United Nations Conference on Environment and Development, (Rio Conference)

9. Rio Declaration on Environment and Development, www.U.N.Documents, A/CONF.151/REV.1, 1992.

10. WCED : World Commission on Environment and Development

11. Vienna Declaration on Human Rights, www.U.N.Documents, A/CONF.157/23, 1993.

12. Right to Development, www.U.N.Documents, A/RES/48/130, 1993.

13. Cairo Conference, www.U.N.Documents, A/CONF.171/L.1, 1994.

14. Copenhagen Conference, www.U.N.Documents, A/CONF.166/9, 1995.

15. Beijing Conference, www.U.N.Documents, A/CONF.177/20, 1995.

جنسیتی نسبت به زنان و رسیدن به اهداف توسعه هزاره و پیشرفت آنان تصویب شد. در سال ۲۰۱۰، "اعلامیه همکاری با کشورهای با درآمد متوسط برای توسعه"^۹ در پی چالش‌هایی که از تصویب اعلامیه هزاره ایجاد شده بود و کشورهای با درآمد متوسط را مشمول موارد اعلامیه مذکور نمی‌دانستند، توسط مجمع عمومی تصویب شد و بر اهمیت حمایت از کشورهای کم درآمد و با درآمد متوسط، تأکید شد.

در سال ۲۰۱۰ همچنین "قطعه‌نامه‌ی حق توسعه"^{۱۰} ضمن تأکید بر اسناد قبلی، نقش و وظیفه کمیسر عالی و شورای حقوق بشر در زمینه‌ی اجرای حق توسعه، توسط مجمع عمومی تصویب شد. در ماه مارس سال ۲۰۱۱، مجدداً مجمع قطعنامه‌ای با عنوان "حق توسعه"^{۱۱} تصویب کرد. در این قطعنامه بر اهمیت و فوریت عملکردهای مؤثر، برای تحقق حق توسعه توسط تمام نهادهای مربوطه تأکید شده‌است. در جولای ۲۰۱۱، سند "برنامه‌ی عملی برای کشورهای کمتر توسعه‌یافته در دهه‌ی ۲۰۱۱ تا ۲۰۲۰"^{۱۲}، توسط مجمع عمومی امضا شد.

۳- مقررات و اسناد بین‌المللی مرتبط با پیشرفت و توسعه

از آنجاییکه در حقوق بین‌الملل اصل بر حاکمیت مستقل دولت‌ها بوده و بدون وجود تعهد نمی‌توان کشوری را ملزم به اجرای یک تعهد نمود لذا با تشکیل و تأسیس سازمان‌های بین‌المللی همچون سازمان ملل متحد، این کشورها طبق منشور و همچنین بر اساس اصولی همچون قواعد آمره و تعهدات عام‌الشمول متعهد به رعایت برخی حقوق بنیادین هستند. لذا سازمان ملل متحد با بهره بردن از صلاحیت ذاتی ارکانی همچون مجمع عمومی و شورای اقتصادی و اجتماعی، مبادرت به تأسیس سازمان‌ها و نهادهای تخصصی وابسته به خود نموده و به همین دلیل نقش برجسته‌تری نسبت به سایر سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی در راستای دستیابی به حق بر توسعه ایفاء نموده‌اند. جهت بررسی اسناد مهم در حوزه حق بر توسعه، در این قسمت ابتدا به عملکرد مجمع، شورای اقتصادی و اجتماعی و سازمان‌های تخصصی وابسته به ملل متحد می‌پردازیم؛ سپس برخی از مهم‌ترین سازمان‌ها و نهادهای جهانی و منطقه‌ای فعال در زمینه‌ی حق توسعه را بررسی می‌کنیم.

در سال ۲۰۰۰، موافقتنامه‌ی منطقه‌ای "کنو"^۱ میان اتحادیه اروپا و دولت‌های آفریقایی، کارائیب و اقیانوس آرام ایجاد شد. هرچند اتحادیه‌ی اروپا این موافقتنامه را سندی برای تحقق حق توسعه برمی‌شمارد، اما این سند الزام‌آور نیست. رهبران جهان در اجلاس هزاره ملل متحد، در سال ۲۰۰۰ در مورد مجموعه‌ای از اهداف قابل دستیابی در مدت زمان مشخص توافق کردند و در این اجلاس "اعلامیه هزاره"^۲ با تأکید بر "تعهد به تبدیل توسعه به واقعیتی برای همه و رها ساختن کل بشر از نیاز" تصویب شد.

"اعلامیه بروکسل"^۳ در سال ۲۰۰۱ با هدف پیشبرد صلح و توسعه در کشورهای درحال توسعه ایجاد شد. در سال ۲۰۰۲، "اعلامیه بین‌المللی تأمین سرمایه برای توسعه‌ی مونتروی"^۴، با هدف ریشه‌کنی فقر، دستیابی به رشد اقتصادی و ارتقاء توسعه‌ی پایدار، تصویب شد. "اعلامیه ژورهانسبورگ"^۵ در مورد توسعه‌ی پایدار در ۲۰۰۲، در پی "اجلاس نهایی سران درباره‌ی توسعه" به بار نشست و فصل جدیدی در همکاری‌های شمال و جنوب درباره‌ی توسعه گشود (جاویدفر، ۱۳۸۸، ص ۱۴). البته در این اعلامیه به‌طور ضمنی به حق توسعه اشاره شده‌است. کمیسیون حقوق بشر در ۲۰۰۳، قطعنامه‌ی ۷۳ را تحت عنوان "افزایش همکاری بین‌المللی در زمینه‌ی حقوق بشر"^۶ تصویب کرد که در آن بر وابستگی دموکراسی و توسعه تأکید شده‌است. دومین سند الزام‌آور منطقه‌ای، پروتکل مربوط به "منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم در مورد حقوق زنان در آفریقا"^۷ در سال ۲۰۰۳ مورد شناسایی قرار گرفت. در ماده‌ی ۱۹ این پروتکل به حق برخورداری زنان از حق توسعه پرداخته شده‌است (شایگان، ۱۳۹۴، ص ۶۷).

در ۲۰۰۷، سند E/2006/233، با تأکید بر این که کشورهای ثروتمند مسئول تأمین دسترسی برابر به بازارها و فن‌آوری خود و ایجاد شرایط توسعه مناسب برای سایر کشورها هستند، ایجاد شد. در سال ۲۰۰۹، "اعلامیه زنان در توسعه"^۸ با تأکید بر اعلامیه‌ی پکن، در راستای محو هرگونه تبعیض

9. Development Cooperation with Middle-Income Countries, www.U.N.Documents, A/RES/64/208, 2010.

10. Right to Development, www.U.N.Documents, A/RES/64/172, 2010.

11. Right to Development, www.U.N.Documents, A/RES/65/219, 2011.

12. Programme of Action for the Least Developed Countries for the Decade 2011–2020, www.U.N.Documents, A/RES/65/280, 2011.

1. Cotonou Agreement, EU-ACP Partnership, 2000/483/EC, ec.europa.eu/development/geographical/cotonou/cotonoudoc.

2. Millennium Declaration, www.U.N.Documents, A/RES/55/2, 2000.

3. Brussels Declaration, www.U.N.Documents, A/CONF.191/12, 2001.

4. Monterrey Consensus of the International Conference on Financing for Development, www.U.N.Documents, A/CONF.198/11, 2002.

5. Johannesburg Declaration on Health and Sustainable Development, www.U.N.Documents, A/CONF.199/20, 2002.

6. Enhancement of International Cooperation in the Field of Human Rights, www.U.N.Documents, A/RES/58/170, 2003.

7. African Charter on Human and Peoples' Rights on the Rights of Women in Africa

8. Women in Development, www.U.N.Documents, A/RES/64/217, 2009.

۳-۱- مجمع عمومی

با توجه به مضمون ماده‌ی ۱۳ منشور، ترویج حق توسعه از وظایف این رکن می‌باشد. همچنین مجمع به عنوان مرجع اصلی رسیدگی به حقوق بشر، مرجع رسیدگی به حق توسعه به عنوان یک حق بشری، نیز هست. در این راستا مجمع بارها با صدور اعلامیه‌های مختلف به روند شکل‌گیری حق توسعه سرعت بخشیده است؛ البته باید توجه داشت اعلامیه‌های مجمع از لحاظ حقوقی الزام‌آور نیستند؛ اما از آنجا که نشان‌دهنده‌ی نظر اکثریت دولت‌های عضو جامعه‌ی جهانی‌اند، قدرت اخلاقی دارند. به‌علاوه مجمع از طریق نهادهای وابسته‌اش بر گسترش این حق نظارت دارد. در زیر به چند مورد عمده از این نهادها اشاره می‌کنیم:

۳-۱-۱ کنفرانس تجارت و توسعه‌ی ملل متحد (آنکتاد)^۶

آنکتاد، به‌عنوان رکن فرعی و دائمی مجمع در سال ۱۹۶۴ با هدف تشویق و توسعه‌ی تجارت بین‌الملل، انتقال خدمات و فن‌آوری در جهت تسریع توسعه اقتصادی کشورهای کمتر توسعه‌یافته، تشکیل شد.

در ۱۹۸۰، این سازمان با تشکیل صندوقی سعی بر کنترل قیمت بازار برای کمک به کشورهای فقیر کرد (زایدل هوهن فلدن، ۱۳۹۸، ص ۱۸۳). و در سال ۱۹۷۶، برنامه‌ی منسجمی برای مواد اولیه‌ی صادراتی تهیه کرد که بر اساس آن شاید "اولین نظم نوین اقتصاد بین‌المللی"، برای کشورهای جنوب به اجرا گذاشته شد (برکشلی، ۱۳۷۴، ص ۳۲). آنکتاد تاکنون قطعنامه‌های متعددی در زمینه‌ی توسعه صادر کرده است.

۳-۱-۲ برنامه‌ی توسعه‌ی ملل متحد^۷

این برنامه در سال ۱۹۶۵ بنا به توصیه‌ی شورای اقتصادی و اجتماعی و تصمیم مجمع عمومی از ادغام "برنامه‌ی توسعه‌ی سازمان ملل برای کمک‌های تکنیکی"^۸ و "صندوق ویژه‌ی ملل متحد"^۹ به‌وجود آمد. از جمله اهداف این برنامه، مبارزه با فقر، ایجاد حکومت دموکراتیک، حفاظت از محیط زیست، توقف و شکست ایدز، توسعه‌ی زنان و رشد دادن توانایی ملی، در کشورهای درحال توسعه می‌باشد. در این راستا، برنامه‌ی عمران ملل متحد از سال ۲۰۰۶ به بعد، تهیه‌ی "مجموعه گزارش‌های توسعه‌ی حقوق بشر"^{۱۰} را

آغاز کرده است که طی آن پیشرفت‌های بدست آمده در حوزه‌ی حق توسعه تحلیل می‌شود (اسمیت، ۱۳۸۸، ص ۴۴۴). همچنین در این برنامه بود که الگوی نوین تفکر توسعه در رویکرد توسعه‌ی انسانی مطرح شد.

۳-۱-۳ صندوق سرمایه‌ی توسعه‌ی ملل متحد^{۱۱}

این صندوق با هدف برآورده کردن اهداف اعلامیه‌ی بروکسل و اهداف توسعه‌ی هزاره (MDGs)^{۱۲} ایجاد شد و با سرمایه‌گذاری در "کشورهای کمتر توسعه‌یافته"^{۱۳}، در جهت رسیدن به این اهداف گام برمی‌دارد. صندوق تاکنون در ۲۸ کشور از ۵۰ کشور کمتر توسعه‌یافته، عملیاتی در راستای توسعه‌ی سیستم آب، روش‌های آبیاری، جاده‌ها و مدارس انجام داده است.^{۱۴} ناگفته نماند با توجه به رشد روزافزون تعاملات بین‌المللی، سرمایه‌گذاری مستقیم تأثیر زیادی بر جذب و تأمین مالی کشورهای در حال توسعه و کشورهای پیشرفته داشته است (زمانی و اسمعیل‌پور، ۱۴۰۰، ص ۱۸۸).

۳-۱-۴ صندوق کودکان ملل متحد (یونیسف)^{۱۵}

وظیفه این صندوق، کمک‌رسانی به کودکان و مادران در کشورهای درحال توسعه در جهت پیشرفت سلامت و رفاه کودکان و همچنین توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در کشورهای درحال توسعه بوده است. از سال ۲۰۰۵، صندوق با هدف افزایش تمرکز سازمان بر اهداف توسعه‌ی هزاره، روند جدیدی را آغاز کرده است.

۳-۲ شورای اقتصادی اجتماعی

طبق بند ۲ ماده ۶۲ منشور، شورا می‌تواند "به منظور ترویج احترام و رعایت حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین برای همگان توصیه‌هایی به عمل آورد." همچنین در قلمروی توسعه، بر اساس ماده‌ی ۶۳ منشور، شورای اقتصادی اجتماعی نقش هماهنگ‌کننده میان مؤسسات تخصصی با یکدیگر و با مجمع را بر عهده دارد. به‌علاوه ۵ رکن فرعی شورا که بر اساس ماده‌ی ۳۸ منشور ایجاد شده‌اند، به صورت کمیسیون‌های منطقه‌ای، به تسهیل هرچه بیشتر همکاری‌های بین‌المللی در زمینه‌ی توسعه کمک می‌کنند؛ این ارکان عبارتند از: کمیسیون اقتصادی برای اروپا^{۱۶}، کمیسیون اقتصادی و

6. UNCDF: United Nations Capital Development Fund
7. MDGs: Millennium Development Goals.
8. LDCs: Least Developed Countries
9. www.Uncdf.org
10. UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fund
11. ECE : Economic Commission for Europe region

1. UNCTAD : United Nations Conference on Trade and Development
2. UNDP: United Nations Development Program
3. UNEPTA: United Nations Expanded Program of Technical Assistance
4. U.N Special Fund
5. Human Rights Development Reports

مستقیم شده است.

۵) سایر اصول سنتی مرتبط با حق بر توسعه: با توجه به مطالب گفته شده و برای خلاصه تر کردن این نوشتار لازم است که به اصولی همچون اصل برابری حقوق خلقها، اصل حق تعیین سرنوشت^۸، اصل حاکمیت دائم بر منابع طبیعی و اصل تقابل نیز اشاره کرد (شاهمرادی و همکاران، ۱۴۰۰، ص ۱۰۷).

۴-۲- اصول و مبانی جدید و پویای حق بر توسعه

همان طور که در مطالب فوق اشاره شد، اصول و قواعد مرتبط با حق بر توسعه را به دو بخش اصول سنتی و اصول و مبانی جدید تقسیم کردیم که در بخش قبل به بررسی و آشنایی با اصول سنتی پرداختیم و در این قسمت به معرفی و شرح اصول جدید و پویای حقوق بین الملل مرتبط با حق توسعه می پردازیم:

۱) اصل تعهد به همبستگی و همکاری بین المللی: یکی از اصول امروزی که هم یک اصل اخلاقی و هم نشان دهنده اصل برابری حکومتها نیز می باشد، اصل تعهد به همکاری و همبستگی بین المللی است. درواقع این اصل دولتها را متعهد می نماید که در هنگام ایجاد رابطه اقتصادی با سایر کشورها؛ و به خصوص کشورهای کمتر توسعه یافته یا ضعیف؛ منافع آن کشورها را رعایت نموده و فعالیت آنها باعث ورود خسارت به کشورهای ضعیف تر نشود (Bulajic, 1993, p 233-234).

۲) اصل مشارکت مساوی در توسعه: این اصل بدین مفهوم است که کشورهای توسعه یافته باید هم توسعه را به عنوان یک حق برای کشورهای دیگر بدانند و هم بایستی کشورهای کمتر توسعه یافته یا توسعه نیافته را در این فعالیتها مشارکت داده و سهمیم نمایند (Sarkar, 2009, p 102).

۳) اصل حق بر داشتن محیط زیست سالم: امروزه حقوق محیط زیست در زمره نسل سوم حقوق بین الملل بشر تلقی می شود و لذا در راستای مفاهیمی همچون حق توسعه و توسعه پایدار قرار گرفته است.

۴) اصل حق بر صلح و امنیت: حق بر صلح و امنیت نیز از جمله اصول نسل سوم حقوق بشر می باشد و نشان دهنده این است که بدون وجود صلح حق بر توسعه مفهومی ندارد، و به عبارتی یکی از شروط اصلی و دو طرفه برای ایجاد و اجرای حق بر توسعه، وجود صلح بوده است.

اجتماعی برای آسیا و پاسفیک^۱، کمیسیون اقتصادی برای آمریکای لاتین و کارائیب^۲، کمیسیون اقتصادی برای آفریقا^۳ و کمیسیون اقتصادی و اجتماعی برای غرب آسیا^۴. اما مهم ترین ارگان تابعه ی شورا، کمیسیون حقوق بشر بود که از سال ۲۰۰۶ شورای حقوق بشر^۵ جایگزین آن شده است.

۴-۲- حق بر توسعه

۴-۱- اصول سنتی حق بر توسعه

برخی از اصول مورد استناد در حقوق بین الملل، اصولی با قدمت زیاد و یا اصطلاحاً سنتی هستند که بخش عمده ای از حق توسعه از آنها نشأت گرفته اند. که در ادامه به برخی از آنها اشاره شده است:

۱) اصل تساوی و برابری حاکمیتها: این اصل یکی از زیر بنایی ترین اصول سنتی است که معتقد است همه کشورها و دولتها برابرند و توسعه یک کشور نباید مزاحمتی برای توسعه ی کشورهای دیگر باشد. هرچند که برخی اندیشمندان همچون محمد بیجاوی معتقدند بایستی اصل تناسب جایگزین اصل برابری شود (وکیل و عسکری، ۱۳۹۱، ص ۲۴-۲۳).

۲) اصل عدم مداخله: همان طور که ماده ی ۵ اعلامیه ی حق توسعه، ماده ی ۱۰ میثاق جامعه ی ملل و ماده ی ۲(۷) منشور سازمان ملل متحد نیز متذکر شده اند، این اصل متضمن این مفهوم است که کشورهای توسعه یافته نباید شرطی همچون دخالت در امور داخلی را در مقابل کمکهای خود به کشورهای در حال توسعه قرار دهند.

۳) اصل حق حیات: همان طور که در اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق حقوق مدنی و سیاسی بیان شده، حق حیات یکی از اصول بنیادین بشری است و طبق قواعد و اصول کلی در حقوق بین الملل، هیچ اصل و قاعده ای برخلاف حق حیات قابلیت اجرا ندارد. به همین دلیل می تواند متضمن حقوقی همچون حق بر توسعه باشد زیرا حق حیات بدون حق توسعه معنایی ندارد.

۴) اصل انصاف و عدالت: یکی دیگر از اصول غیرقابل تفکیک و انفکاک از حقوق بین الملل، اصل انصاف است (Bulajic, 1993, p 233). این اصل آن قدر مهم است که در اسنادی همچون منشور وظایف و حقوق اقتصادی دولتها، اعلامیه ی هزاره و اعلامیه ی حق توسعه نیز به این اصل آن اشاره

1. ESCAP : Economic and Social Commission for Asia and Pacific
2. ECLAC : Economic Commission for Latin America and Caribbean
3. ECA : Economic Commission for Africa
4. ESCWA : Economic and Social Commission for West Asia
5. HCR : Human Rights Council
6. The Principle of Right to Life
7. The Principle of Equity and Solidarity

8. The Principle of The Right to Self-Determination
9. The Principle of Equitable Participation in Development
10. The Principle of Right to Safe Environment

حق توسط هیچ گروهی از کشورها را به دنبال نخواهد داشت. توسعه در ابتدا برحسب میزان رشد اقتصادی کشورها تعریف شد و استدلال کردند که وقتی کشورها از رشد اقتصادی برخوردار شوند، توسعه یافته و پیشرفته تلقی خواهند شد. هرچند بعد از آن توسعه را شامل تمام ابعاد زندگی بشر یعنی بُعد سیاسی، فرهنگی و حتی اخلاقی تلقی کردند؛ اما می‌توان رسیدن به بُعد اقتصادی حق توسعه در جهان سوم را پیش‌زمینه‌ای برای دستیابی به دیگر اهداف و ابعاد آن در بلندمدت به‌شمار آورد.

با عنایت به مبانی پیشرفت در جهان سوم با اتکا به مقررات بین‌المللی و حق بر توسعه که موضوع این مقاله بوده است، مهم‌ترین دلیل توجه کشورهای توسعه‌یافته به حق توسعه‌ی کشورهای در حال توسعه و جهان سوم را بتوان در پی فشارهای بین‌المللی ناشی از چالش‌های پدیده‌ی جهانی‌سازی یافت. چرا که جهان توسعه‌یافته برای گذار به سیستم یکپارچه‌ی جهانی با اقتصاد واحد، جنوب درحال توسعه را مانع و مشکل اساسی بر سر راه خود پیدا کرد. این مشکل بدون تردید ناشی از وابستگی اقتصادی متقابل است که کشورها در سطح جهانی نسبت به یکدیگر دارند و توسعه‌یافته‌ها در پی آن عدم توسعه‌ی جهان سوم را مانعی برای جهانی‌سازی تلقی کردند. در این راستا کشورهای توسعه‌یافته تنها راه‌حل پیش روی خود را همکاری‌های اقتصادی در سطح بین‌المللی برای کمک به توسعه و پیشرفت کشورهای جهان سوم یافتند و در این راه، اقداماتی نیز انجام دادند. در این میان کشورهای شمال برخلاف کشورهای جنوب، همکاری‌های خود را بخشی دواطلبانه در نظر گرفتند که هیچ الزامی در قبال آن وجود ندارد؛ در مقابل کشورهای جنوب این کمک‌ها را جزئی از وظایف و از تعهدات کشورهای شمال می‌دانستند و استعمار آنان در طول قرن‌ها را از دلایل توسعه‌نیافتگی و عقب‌ماندگی خود تلقی می‌کردند. گرایش جهان‌سومی‌ها را می‌توان حتی در اهداف، اساسنامه و عملکرد سازمان‌هایی که توسط گروه کشورهای جهان سوم ایجاد شده‌اند مثل آنکتابد نیز مشاهده کرد. نتیجه‌نهایی در این نوشتار این است که اصول و مقررات حقوق بین‌الملل ابتدا از طریق معاهدات و قراردادهای بین‌المللی و سپس تبدیل آن‌ها به عرف بین‌المللی و یا قواعد آمره توانسته‌اند نقش اساسی و مهمی در نهادینه شدن حق بر توسعه داشته باشند.

۶- پیشنهادات

۱. دولت‌های ملی در کشورهای درحال توسعه باید دموکراسی مبتنی بر اصول حکمرانی خوب را در سطح داخلی ایجاد کنند. چراکه بدین طریق می‌توانند جلوی بهانه‌جویی‌های کشورهای توسعه‌یافته یا سازمان‌های

این مهم را کوفی عنان، دبیرکل سابق سازمان ملل نیز بیان کرده و به اعتقاد ایشان «رابطه مستقیمی بین احترام و رعایت حقوق بشر و برقراری صلح پایدار و ایجاد توسعه وجود دارد» (وکیل و عسکری، ۱۳۹۱، ص ۳۲).

۵) اصل حق دولت‌ها بر دستیابی و استفاده از علوم و تکنولوژی^۱؛ در یک قرن اخیر و همگام با توسعه دانش علمی و عملی و فراگیر شدن استفاده از فناوری، بهره‌گیری از فناوری در جهت توسعه کشورهای کمتر توسعه‌یافته و درحال توسعه به عنوان یک حق ذاتی برای دولت‌ها تبدیل شده‌است (Bulajic, 1993, p 303). بر اساس این اصل و سایر اصول حقوق بین‌الملل، عقیده بر این است که کشورهای توسعه‌یافته مکلفند فناوری خود را در اختیار کشورهای درحال توسعه بگذارند؛ مستند این ادعا، بند ۱ ماده‌ی ۲ اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸ می‌باشد که بر اساس این ماده، همه حق دارند در پیشرفت علمی سهیم باشند. با وجود چنین اصولی متأسفانه این مهم به درستی انجام نشده و فناوری به شکل یک اهرم فشار برای به استعمار و استثمار کشیدن کشورها تبدیل شده‌است.

۶) سایر اصول پویای حقوق بین‌الملل مؤثر بر حق بر توسعه: با توجه به مطالب فوق و برای خلاصه کردن نوشتار حاضر لازم است که با اصول دیگری که بر دستیابی به حق بر توسعه تأثیرگذار است نیز آشنا شویم. این اصول عبارتند از: اصل رفتار غیرتبعیضانه و ترجیحی^۲، اصل شفافیت و اصل حق دسترسی و احترام به دموکراسی^۳. تمام این موارد و به خصوص حق داشتن دموکراسی در اجلاس ۱۹۹۳ السالوادور در یونسکو و ماده‌ی ۸ و ۹ اعلامیه‌ی حقوق بشر وین ۱۹۹۳ مورد اشاره قرار گرفته است.

۵- بحث، نتیجه و پیشنهادات

امروزه با توجه به دکترین و اصول حقوقی بین‌المللی و همچنین با استناد به قطعنامه‌های صادره از مجمع عمومی سازمان ملل متحد و سایر اسناد مربوط به نهادها و سازمان‌های بین‌المللی، حق بر توسعه به‌عنوان یکی از راه‌های اصولی برای توسعه کشورها و نهادینه شدن حقوق بین‌الملل می‌باشد. امروزه این واقعیت مهم که توسعه یک حق بین‌المللی می‌باشد، کمتر مورد تردید جهانیان قرار می‌گیرد و این امر به دلیل تکرار مکرر این حق در ادبیات بین‌المللی، تقریباً پذیرفته شده‌است. البته باید توجه داشت که قبول حق توسعه به‌عنوان یک حق بین‌المللی، الزام و اجباری برای عمل به این

1. The Principle of The Right of Every States to Benefit from Science and Technology
2. The Principle of Preferential and Non-Reciprocal treatment
3. The Principle of The right to Democracy

بین‌المللی کمک‌کننده را که به بهانه‌ی عدم وجود دموکراسی یا حکمرانی خوب از کمک‌ها امتناع می‌کنند بگیرند.

۲. دولت‌ها باید یک سری مقررات حقوق اقتصادی را در سطح داخلی خود تدوین کنند. اشتراکات موجود در این مقررات ملی، در سطح بین‌المللی می‌تواند باعث شکل‌گیری اصول کلی حقوقی شود.

۳. یک کنوانسیون بین‌المللی عام‌الشمول با ضمانت اجرای کافی که دربردارنده‌ی مقررات حقوق بین‌الملل اقتصادی باشد، باید ایجاد شود تا راهی برای از میان برداشتن نابرابری‌های اقتصادی در روابط بین‌المللی باشد.

منابع

- [۱] اسمیت، روناک. م. (۱۳۸۸). قواعد حقوق بین‌المللی بشر، ترجمه‌ی فاطمه کیهانلو، چاپ اول، تهران، نشر گرایش-انتشارات دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران- مرکز مطالعات حقوق بشر سازمان ملل برنامه‌ی عمران ملل متحد
- [۲] برکشلی، فریدون. (۱۳۷۴). نفت، اقتصاد بین‌الملل و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، <https://civilica.com/doc/1187384>
- [۳] پطروس غالی، بطروس. (۱۳۸۱). حقوق بین‌الملل در تکاپوی ارزشهای خود، صلح، توسعه، دموکراسی، ترجمه‌ی ابراهیم بیگ زاده، شماره ۳۵ و ۳۶، مجله‌ی تحقیقات حقوقی.
- [۴] جعفرتاش امیری، برزین. (۱۴۰۰). ویژگی‌های سازمانی و سیاستی مدیریت اقتصادی دهه‌ی چهل ایران، فصلنامه‌ی مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، (۳۸)، ۱۱، صص ۲۵۵-۲۳۴.
- [۵] دولتشاه، حجت. (۱۳۹۶). منشور سازمان ملل متحد، چاپ یازدهم، تهران، انتشارات مجد.
- [۶] زایدل، هوهن فلدن. (۱۳۹۸). حقوق بین‌الملل اقتصادی؛ ترجمه و تحقیق قاسم زمانی، چاپ نهم، انتشارات شهردانش.
- [۷] زمانی، قاسم و حامد اسمعیل‌پور. (۱۴۰۰). قدرت تنظیم‌گری دولت در نظام حل‌وفصل بین‌المللی اختلافات سرمایه‌گذاری در پرتو اهداف توسعه پایدار، فصلنامه‌ی مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، (۳۹)، ۱۱، صص ۱۸۶-۲۰۵.
- [۸] شاهمرادی، بهروز؛ چینی‌فروشان، پیام و سرخوش‌سرا، علی. (۱۴۰۰). شناسایی و رتبه‌بندی فناوریهای تأثیرگذار بر نابرابری: مطالعه‌ی کشورهای منتخب با تأکید بر ایران، فصلنامه‌ی مطالعات راهبردی سیاستگذاری عمومی، (۴۰)، ۱۱، صص ۱۳۱-۱۰۲.
- [۹] شایگان، فریده. (۱۳۹۴). حق توسعه، چاپ اول، تهران، نشر گرایش-انتشارات دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران-مرکز

مطالعات حقوق بشر برای سازمان ملل متحد برنامه‌ی عمران ملل متحد.

- [۱۰] فرضی پره خلیل، مریم. (۱۳۸۸). تعیین تعامل نظام مالکیت فکری و حق توسعه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.
- [۱۱] قاری سیدفاطمی، سیدمحمد. (۱۳۹۶). حقوق بشر در جهان معاصر، جستاری تحلیلی از حق‌ها و آزادی‌ها، جلد دوم، چاپ اول، تهران، انتشارات مؤسسه‌ی مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.
- [۱۲] مصفا، نسرين. (۱۳۷۸). «حقوق و توسعه»، مجله‌ی دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، پاییز، شماره ۴۵.
- [۱۳] مولایی، یوسف. (۱۳۸۹). «حق توسعه از ادعای سیاسی تا مطالبه‌ی حقوقی»، فصلنامه‌ی سیاست، مجله‌ی دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، زمستان، شماره ۴، دوره ۴۰.
- [۱۴] وکیل، امیر ساعد و عسکری، پوریا. (۱۳۹۱). نسل سوم حقوق بشر حقوق همبستگی، چاپ دوم، تهران، انتشارات مجد.
- [۱۵] هیم-دوآ، آرلت. (۱۳۸۲). آزادی‌های عمومی و حقوق بشر، ترجمه‌ی یوسف مولایی و رشید برناک، چاپ اول، تهران، نشر گرایش-انتشارات دانشکده‌ی حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- [16] Arts, Karian. (2015). Integration Human Rights into Development Cooperation: the case of the Lomé Covention, Martinus Nijhoff Publishers.
- [17] Bedjaoui, Mohammed. (2016). International Law: Achievements and Prospects, second edition, Netherlands, Martinus Nijhoff Publishers.
- [18] Bulajic, Milan. (2012). Principles of International Development Law, second revised edition, Boston, London, Martinus Nijhoff publishers.
- [19] D. Bunn, Isabella. (2000). The Right to Development: Implications for International Economic Law, American University International Law Review 15, no. 6 (2000): 1425-1467.
- [20] Sarkar, Rumu. (2016). International Development law, Oxford University Press.
- [21] UNEP/UNCTAD symposium. (1975) The Cocoyoc Declaration, Vol. 29, No. 3, Adopted by the participants in the UNEP/UNCTAD symposium on “Patterns of Resource Use, Environment and Development Strategies.”, University of Wisconsin Press, The MIT Press, Cambridge University Press.